

СИНИША ВАЖИЋ

Судија

Председник Одељења за ратне злочине

Апелационог суда у Београду

СУЂЕЊА ЗА РАТНЕ ЗЛОЧИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Суђења за ратне злочине по мом мишљењу представљају најважнији облик транзиционе правде која се примењује у пост-југословенским друштвима. У ранијем периоду, у самим почецима када су се почели покретати поступци за ратне злочине, носилац процесуирања ратних злочина у региону је био Међународни кривични трибунал за бившу Југославију. Основни разлог зашто је то био МКТЈ јесте чињеница, што национална правосуђа у том тренутку нису била спремна за такав озбиљан и сложен задатак.

Да би Република Србија могла на квалитетан начин и адекватно одговорити свим потребама и наложима времена и ситуацији, да покрене, води и заврши и то на ефикасан, стручан, правичан и законити начин поступке за ратне злочине, било је потребно да се на првом месту уреди законодавно-правни оквир, да се донесу системски и организационо-provedбени закони који регулишу ту материју. То је и учињено, па је тако у априлу 2002.године донет Закон о сарадњи Србије и Црне Горе са МКТЈ, а 01.07.2003.године и Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине. Овај закон има најважнију улогу у започињању и вођењу поступака у Републици Србији, јер се њиме уређује образовање, организација, надлежност и овлашћења државних органа и њихових организационих јединица ради откривања и кривичног гоњења учинилаца кривичних дела одређених тим законом. Тако су и формиране Служба за откривање ратних злочина при МУП-у Републике Србије, Тужилаштво за ратне злочине Републике Србије и Веће за ратне злочине при тадашњем Окружном суду у Београду и исто тако жалбено веће при тадашњем Врховном суду Србије.

Одређено је да се овај закон примењује ради откривања и кривичног гоњења учинилаца кривичних дела против човечности и међународног права из главе XXVI тадашњег ОКЗ-а, као и за кривична дела предвиђена чланом 5 Статута МКТЈ. У члану 3 Закона, одређено је да су државни органи Републике Србије надлежни за вођење поступка против учинилаца кривичних дела која су напред споменута, а која су извршена на територији бивше СФРЈ, без обзира на држављанство учиниоца или жртву.

Каснијим изменама овог Закона, између осталог уређено је и питање уступања предмета који се воде пред МКТЈ домаћим правосудним органима,

као и начин коришћења доказа прикупљених од стране МКТЈ у поступцима који се воде или ће се водити пред домаћим судом. Такође, регулисано је и питање заштитних мера за одређене сведоке и жртве у случају препуштања оптужнице другом суду од старне МКТЈ, о надзору над радом домаћег суда итд.

У међувремену, донет је нови Кривични законик који је ступио на снагу 01.01.2006.године, затим Закон о заштити учесника у кривичном поступку, измењен је Законик о кривичном поступку где је између осталог допуштена и могућност коришћења сведока сарадника у поступцима за ратне злочине итд.

У овом институционалном оквиру своје место има и Национални савет за сарадњу са МКТЈ који је учинио велики напор на побољшању сарадње са МКТЈ кроз достављање документације, омогућавања увида у архиве, ослобођања сведока дужности чувања тајне итд.

Регионална сарадња са националним правосудјима суседних земаља има доста богату прошлост али и потребу за још бољом и успешнијом будућношћу. Низ уговора и споразума којима се договара правна помоћ у грађанским и кривичним стварима, у борби против свих облика тешког криминала, о доступности базама података, заједничким истражним тимовима, о сарадњи служби за помоћ и подршку оштећенима и сведоцима, само су доказ озбиљног и професионалног приступа овом сложеном и одговорном задатку који се зове процесуирање ратних злочина, који већ због чињенице да су се ти злочини не ретко дешавали у једној држави бивше СФРЈ, а да су извршиоци држављани друге државе, управо потврђује потребу за таквом сарадњом.

Доношењем новог Устава Републике Србије и закључивањем билатералних споразума о могућем изручењу својих држављана другој држави, додатно релаксирају односе међу државама у региону по питању сарадње и међусобне помоћи у поступцима за ратне злочине. Могућност уступање доказне грађе, па и самих поступака јесте садашњост али дефинитивно јесте и будућност рада правосудних органа за ратне злочине држава у региону у наредном периоду.

Додатна предпоставка за то јесте и хармонизација процесног законодавства, како би се докази прибављени у једној држави и у једном процесном систему на исти начин изводили и вредновали и у другој држави. Суштинска промена нашег ЗКП-а у првом реду кроз увођење тзв. тужилачке истраге (иако то није једина важна промена) и усклађивање наших процесних инсититута са таквим процесним институтима суседних земаља које су то већ учиниле као што је то Босна и Херцеговина, а сада и Република Хрватска, јесте корак у правом смеру.

Нису занемарљиви ни бројеви који говоре о раду правосудних органа Републике Србије у поступцима за ратне злочине. Тако на пример од октобра

2003.године када је формирано Веће за ратне злочине тадашњег Окружног суда у Београду поднета су 88 захтева за спровођење истраге против 369 лица. Тренутно у фази истражног поступка постоји 15 предмета где се истрага води против 88 лица. До сада је подигнуто 35 оптужница против 132 лица, изречено је 22 пресуде којима је осуђено 44 лица. Тренутно је пред Одељењем за ратне злочине садашњег Вишег суда у Београду у поступку оптужења 14 предмета којима је обухваћено 59 лица. До сада је правноснажно 12 пресуда у којима је 29 лица ослуђено а 7 ослобођено. Одељење Апелационог суда у Београду примило је до сада 10 предмета (од почетка 2010.године) и донело одлуку у 5 предмета, док је у осталима поступак у току.

Служба за помоћ сведоцима и жртвама некадашњег Окружног односно садашњег Вишег суда у Београду до сада је асистирала код 1.200 лица, а сведоци односно оштећени су долазили не само из свих држава у региону, да би овде сведочили, већ и из САД, Енглеске, Белгије, Аустрије, Немачке, Шведске итд. До сада је обављено преко 40 видеоконференцијских саслушања.

Процес суочавања са истином о ратним злочинима је спор, сложен и мукотрпан. Тиме је одговорност нас који поступамо у тим предметима већа, а наша дужност тежа. Осуда одговорних за ратне злочине и макар морално обештећење жртве кроз јасну, праведну и закониту пресуду суда, је камен темељац будућности новог друштва које изграђујемо и залога да се такви злочини више неће поновити.

Велики су изазови пред судијама који поступају у предметима ратних злочина у Републици Србији. Они се пре свега препознају у још недовољно јасном, правном оквиру, тачније у недовољно јасној примени кривичних односно казнено-правних норми и института као што је то на пример питање командне одговорности. Ту је на жалост и питање не баш претеране отворености према јурисподенцији МКТЈ, као и уопште према међународном хуманитарном праву.

Осим тога, сложеност предмета препозната првенствено у проблему правилног и потпуног комплетирања чињеничног стања и прикупљају законитих доказа, а све то још и кроз чињеницу „расутости“ окривљених, сведока, оштећених па у крајњој линији самих догађаја који су предмет поступка на широком простору и кроз дуже време, одсуство писаних доказа, протек времена, јесу околности које поступцима за ратне злочине дају додатну тежину.

За разлику од „обичних“ извршилаца кривичних дела, учиниоци кривичних дела ратних злочина неретко потичу из специфичних било војних или паравојних, полицијских или параполицијских или политичких структура, са одређеном „тежином“ и способношћу и са вештином јавног наступа и

манипулацијом јавношћу. Неретко, ту се препознаје и проблем „солидарисања“ сведока по правилу ратних другова и пријатеља приликом исказивања у току поступка за ратне злочине.

И саме жртве односно оштећени у овим кривичним делима су у поређењу са жртвама „обичних „ кривичних дела другачије. Оне су по правилу биле жртве кривичних дела ратног злочине због своје националности, религије, пола, па тек онда припадности једној од зараћених страна. Често пута били су обухваћенои кривичним делом ратног злочина као група и у већем броју.

На жалост и данас после седам година од покретања првих поступака за ратне злочине пред домаћим судовима у Републици Србији, не можемо избећи питање и проблем политизације и манипулисања у јавности. Утицајни појединци, понеке политичке странке, понеке јавне личности, не устежу се да јавно коментаришу судске поступке и то по правилу са скромним правним знањем и са још скромнијим познавањем предмета поступка и доказа који се изводе у поступку, али зато са јасним ставом и поруком да је суд донео неку одлуку нпр.или из политичких разлога или под притиском итд. Овде препознајем још увек озбиљну потребу за једним заиста успешним и квалитетним outreach програмом, који би био усмерен на смањење такве врсте манипулације или политизације и слања погрешних порука према јавности, односно ка јачању и повећавању поверења у домаће правосуђе.

Јасно је да ће бити потребно још доста времена а да питање ратних злочина и уопште питање суочавања са прошлошћу престане да буде део нашег живота, а што се тиче нас судија и део нашег посла. Јасно је да овај тешки и сложени посао можемо ефикасније, стручније и одговорније обавити ако смо и сами такви-ефикасни, стручни и одговорни. Уз додатни рад и самооспособљавање, потребно је свакако унапредити и регионалну сарадњу кроз одржавање састанака и саветовање где би се размењивала искуства са колегама из региона која би се односила на асистенцију у прибављању доказа и њиховом коришћењу, на могућност коришћења неке већ утврђене чињенице у другом поступку и другом суду, на обнављању праксе формирања истражних тимова, на јачању outreach програма, међусобно се посећивати, унапредити обуку запослених, размишљати и о могућој размени лица која раде у поступцима за ратне злочине нпр. истражитеља или аналитичара итд.

На крају треба рећи да наше пресуде нису и не треба да буду историјске, али је чињеница да су и оне део историје и да могу да помогну да се неке страшне ствари не понове, јер како је Бизмарк говорио „Да је човечанство било разумно, историја не би била дугачка хроника глупости и злочина“.